

УДК 339.137.2: 338.242

Ю. Є. Осацька,

к. е. н., Дніпропетровська державна фінансова академія

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджуються основні аспекти конкурентоспроможності вітчизняної економіки; висвітлено проблеми та позиції країни у глобальному економічному середовищі.

In the article the main aspects of competitiveness of the domestic economy; the problems and the country's position in the global economic environment.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, інтеграція, глобалізаційні процеси.

Key words: competitiveness of the national economy, integration, globalization or processes.

ВСТУП

Національна конкурентоспроможність визначає властивість підтримувати та поліпшувати рівень життя громадян країни, поліпшувати ділове середовище, підвищувати рівень зайнятості та сприяти соціальної єдності, захищати навколишнє середовище, підвищувати продуктивність економіки та її частку на світовому ринку в умовах глобалізації. Проте економіка України значно відстає від розвинених країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та рівнем добробуту населення. Більшість вітчизняних суб'єктів господарювання виявилися неконкурентоспроможними на світових ринках.

Проблема підвищення конкурентоспроможності в усьому розмаїтті її аспектів стосується практично всіх сторін життя суспільства й у зв'язку з цим постійно перебуває в центрі уваги державних діячів і ділових кіл усіх розвинених країн світу. Актуальність даного питання для України зростає, особливо в умовах утвердження ринкової економіки та її інтеграції в міжнародні організації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми конкурентоспроможності постійно досліджувались у країнах з розвинутою ринковою економікою. Окремі теоретичні та практичні положення конкурентоспроможності національної економіки знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених-економістів В.Д. Базиловича, Я.Б. Базилюк, Є.В. Полунєєва, З.С. Варналій, В.І. Нежиборець, А.С. Кобиляцького.

Проте, питання щодо визначення місця вітчизняної економіки в сучасному глобалізованому світі потребують подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — розкрити зміст поняття "конкурентоспроможність національної економіки", визначити місце вітчизняної економіки в сучасному глобальному середовищі.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В економічній літературі конкурентоспроможність національної економіки розглядається як реальна та потенційна здатність проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками виявляються кращими, ніж у конкурентів.

Усвідомлення основоположних засад сутності конкурентоспроможності економіки дозволило встановити такі її характерні риси:

1) конкурентоспроможність забезпечується високою продуктивністю праці, на основі якої формується оптимальний розподіл ресурсів;

2) об'єктивною основою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності економіки є спрямування індивідуальних інтересів кожного із суб'єктів економічних відносин у русло загальнонаціонального ефекту;

3) в умовах глобалізації економічних стосунків свідомі чи несвідомі дії з боку країни-агресора в сфері економічного регулювання іншої країни, які знижують економічну мотивацію, порушують баланс інтересів суб'єктів економіки, знижують загальнонаціональну ефективність використання ресурсів, як правило, погіршують і її конкурентоспроможність;

4) кінцевим результатом високого рівня конкурентоспроможності національної економіки є стабільність забезпечення високого рівня життя громадянам, зростаюча ефективність використання ресурсів, оптимізація структури промисловості, яка дозволяє займати лідируючі позиції на світових ринках;

5) гарантом забезпечення конкурентоспроможності національної економіки виступає держава, визначальна роль якої посилюється як в періоди кризи, коли значно знижується економічний потенціал та поширюється ізоляційні тенденції серед суб'єктів господарювання, так і в періоди стабілізації економіки, коли централізація ресурсів та стимулювання структурних перетворень дозволяє установити домінуючу позицію в нових високотехнологічних сферах;

6) проявом зниження конкурентоспроможності національної економіки є розвиток кризових явищ, що виникають через низьку ефективність та прибутковість легального бізнесу або нездатність встановлених розподільних відносин забезпечувати відтворення всіх суб'єктів економіки на розширеній основі в умовах глобалізації.

Таке розуміння природи забезпечення конкурентоспроможності національної економіки дозволяє визначити її економічною категорією, яка характеризує стан суспільних відносин у держави щодо формування і реалізації економічної політики, для забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та зростаючого попиту населення на основі досягнення кращих ніж у конкурентів соціально-економічних параметрів [2].

Вивести ідею конкурентоспроможності України на передній край національної свідомості було запропоновано ще у 2005 р. на нараді з питань соціально-економічного становища в країні, що проходила 26 вересня 2005 р., головою громадської організації "Рада конкурентоспроможності України" Ю. Полунєєвим звернуто увагу на розробку концепції про конкурентоспроможність як нової моделі економічної політики та заплановано створити при Президенті України Раду національної конкурентоспроможності [5].

Є.В. Полунєєв розглядає конкурентоспроможність національної економіки як "суму міжнародної конкурентоспроможності національних експортерів" [6, с. 30].

На думку Л.С. Кобиляцького, конкурентоспроможність національної економіки можна характеризувати двома групами чинників: зовнішніми та внутрішніми.

Зовнішні чинники включають зміни в технології, продуктивності, в структурі попиту або споживання, а також бар'єри на зовнішніх ринках.

Внутрішні чинники Л.С. Кобиляцький також розділив на три рівні: державний, галузевий та рівень підприємств:

На державному рівні виділяють наступні чинники: політико-правове середовище, економічне середовище, соціально-культурне середовище, техніко-екологічне середовище, оптимізація бюджетних витрат.

На галузевому рівні чинниками конкурентоспроможності виступають міжгалузевий розподіл, структура промисловості.

На рівні підприємства виділяють такі чинники, як рівень використання факторів виробництва (капіталу, ресурсів, технологій, інвестицій, інновацій) [7].

Антонюк Л.А. під конкурентоспроможністю національної економіки розуміє здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінню значним інтелектуальним капіталом інвестиційними ресурсами [1, с. 12].

Сьогодні конкурентоспроможність країни — одна з найвпливовіших концепцій економіки розвитку та практичної політики, оскільки не лише охоплює суто економічні показники, а й оцінює економічні наслідки важливих для стабільного зростання неекономічних явищ, таких як якість політичних процесів і управління суспільством, рівень освіти, наукова база, верховенство закону, культура, системи цінностей та інформаційна інфраструктура.

Її розглядають як здатність країни досягти й підтримувати високі темпи економічного зростання, що виражаються в постійному прирості рівня ВВП на душу населення. Тобто це те, яким чином нації створюють і підтримують середовище, що забезпечує конкурентоспроможність своїх економічних агентів. Зрештою, висока конкурентоспроможність країни сприяє високому рівню і якості життя населення [6].

Нині жодна країна світу не може бути ізольованою від сучасних глобалізаційних процесів, тому виникає потреба забезпечення гідного місця у світовому просторі. Від того, який спосіб позиціонування обере Україна, залежить технологія реалізації її державної політики. Якщо Україна достатньою мірою буде включена у глобалізаційні процеси, то матиме можливість реалізувати стратегічні завдання свого розвитку.

Європейська інтеграція надає нові можливості для України та її регіонів. Разом з тим, інтеграція України у європейський економічний простір може завдати суттєвих негативних соціально-економічних наслідків для тих регіонів, які не виробили власної стратегії конкурентоспроможності та не забезпечили формування відповідної суспільної ідеології конкурентоспроможності. Особливо вагомим є це завдання в умовах загострення глобальної конкуренції, нав'язування інтеграційних правил поведінки, застосування загальних для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм.

Головними негативними наслідками глобалізації є:

- витіснення слабких вітчизняних виробників на користь більш успішних іноземних конкурентів;
- загроза збільшення імпортової залежності через витіснення вітчизняних виробників з провідних позицій національного ринку;
- небезпека відтоку ресурсів у більш розвинуті регіони;
- залежність розвитку країни від руху міжнародного спекулятивного фінансового капіталу.

Також набуття членства в СОТ та участь у світових інтеграційних процесах формують нові виклики, перспективи та можливості підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Конкурентоспроможність регіону в умовах посилення суперечностей глобалізації виступає як готовність відповідати на виклики глобального середовища; здатність адаптуватися до зміни умов, до пошуку і захисту локальних конкурентних переваг, підтримання або покращення позиції регіону у глобальній конкуренції [3].

Україна характеризується зручним геополітичним розміщенням, домінуванням помірного клімату та достатньою кількістю природних ресурсів, що при правильному підході сприяє економічному зростанню економіки, проте у світовому економічному просторі вона залишається на достатньо низьких позиціях.

Для ідентифікації позицій країни у глобальному економічному середовищі важливу інформацію надають звіти Всесвітнього Економічного Форуму (ВЕФ) з розрахунків індексів Глобальної конкурентоспроможності (ГІК), який був розроблений та вперше представлений у 2004 році. Відтоді ГІК став головним індексом ВЕФ для вимірювання національної конкурентоспроможності.

Індекс Глобальної конкурентоспроможності був розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій та довгостроковій перспективі, з огляду на поточний рівень розвитку та увібрав у себе основні новітні економічні ідеї щодо конкурентоспроможності. Складники, згруповані у 12 складових конкурентоспроможності:

- 1) державні та приватні інституції;
- 2) інфраструктура;
- 3) макроекономічна стабільність;
- 4) охорона здоров'я та початкова освіта;
- 5) вища освіта та професійна підготовка;
- 6) ефективність ринку товарів;
- 7) ефективність ринку праці;
- 8) рівень розвитку фінансового ринку;
- 9) оснащення новітніми технологіями;
- 10) розмір ринку;
- 11) рівень розвитку бізнесу;
- 12) інновації.

Всі складові агреговані в єдиний індекс, надаючи можливість провести аналіз сильних та слабких сторін конкурентоспроможності країн.

Якщо, за даними Глобального індексу конкурентоспроможності, на 2008—2009 роки Україна в загальному рейтингу посідала на 72 місці, то у 2009—2010 роках наша країна займає 82-у позицію серед 133-ох країн.

Фінансова криза викрила слабкі сторони конкурентоспроможності країни. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за такими трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащення новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Часто саме в тих сферах, де зафіксовано падіння, також спостерігається і найбільше відставання України від інших країн [4].

У таких умовах економічна система України повинна шукати ефективні шляхи виходу з кризового стану та впроваджувати термінові заходи щодо підвищення конкурентного положення України на світовому ринку.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність національної економіки є головною турботою будь-якої держави, яка дбає про економічне зростання і зміцнення націо-

нальної безпеки та забезпечується виваженою інноваційно-промисловою, бюджетно-фінансовою, науково-технічною, ціновою та зовнішньоторговельною політикою, а також політикою доходів. А її підвищення є найважливішим орієнтиром державного регулювання, гармонійної інтеграції економіки країни до глобального світогосподарського середовища.

Отже, основними умовами розбудови високого рівня конкурентоспроможності національної економіки є такі:

- 1) переведення функціонування всіх суб'єктів економіки на ефективну роботу в умовах конкурентного середовища;
- 2) забезпечення паритетності міжгалузевого переливу капіталу за рахунок вирівнювання умов капіталотворення на різних сегментах ринку;
- 3) сприяння розвитку науки й техніки, підвищення інноваційної активності;
- 4) формування економічної політики з урахуванням пріоритетів національної безпеки;
- 5) створення стабільної та несуперечливої нормативно-правової бази для впровадження стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки України.

Література:

1. Антонюк Л.А. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук, степеня докт. екон. наук: спец. 08,05.01 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" / Л.А. Антонюк. Київ, 2004. — 32 с.
 2. Базиліук Я.Б. Умови формування і стратегія забезпечення конкурентоспроможності національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.01 Економічна безпека держави" / Я.Б. Базиліук; Нац. ін-т стратег. дослідж., Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. — Київ, 2001. — 17 с.
 3. Варналій З.С. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України в умовах глобалізації / З.С. Варналій // Економіка ринкових відносин. — 2008. — № 1. — С. 46—54.
 4. Звіт про Конкурентоспроможність України 2010, Фонд "Ефективне управління". — Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/>
 5. Нежиборець В.І. Розвиток інноваційної діяльності в Україні як умова забезпечення конкурентоспроможності економіки // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2009. — № 5. — С. 48—54.
 6. Полунєєв Є.В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних пріоритетів / Є.В. Полунєєв // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — № 2(10). — С. 29—41.
 7. Чепурна О.П. Теоретико-методологічні засади конкурентоспроможності національної економіки / Вісник СевДТУ. Вип. 92: Економіка і фінанси: зб. наук. пр. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. — С. 198—201.
- Стаття надійшла до редакції 20.10.2011 р.*